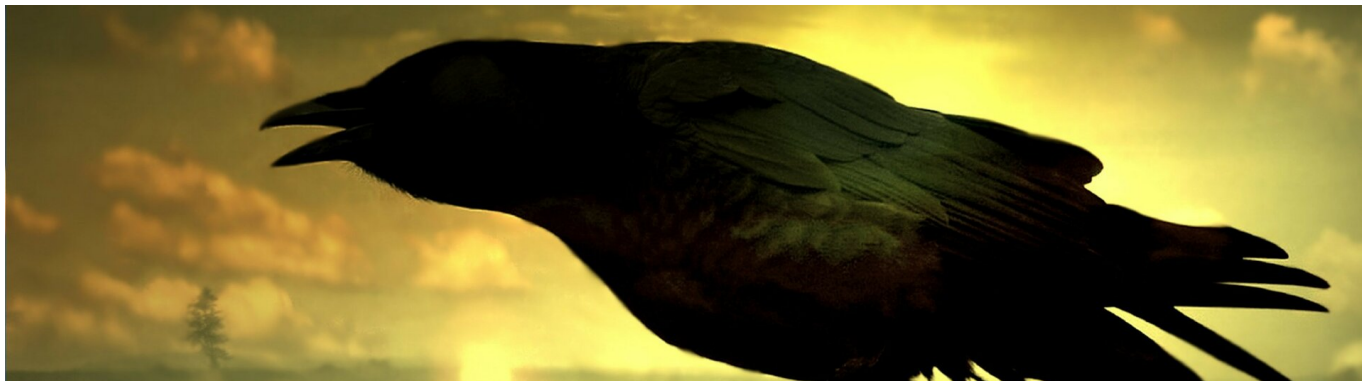

Filozofia polska w dobie nowożytnej: Hugo Kołłątaj

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- *O należytościach i powinnościach człowieka*, [w:] Kołłątaj Hugo, *Porządek fizyczno-moralny oraz pomysły do dzieła „Porządek fizyczno-moralny”*, fragmenty.
- Kołłątaj Hugo, *Porządek fizyczno-moralny oraz pomysły do dzieła „Porządek fizyczno-moralny”*.
- j.w..

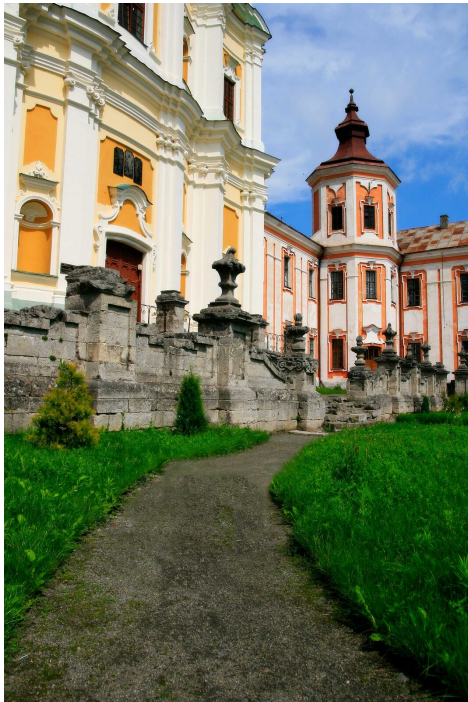
Filozofia polska w dobie nowożytnej: Hugo Kołłątaj

Kto był najbardziej reprezentatywną postacią polskiego oświecenia? To oczywiście Hugo Kołłątaj, jeden z twórców Konstytucji 3 maja. Polski polityk i mąż stanu był także pisarzem, publicystą, poetą, satyrykiem, geografem i historykiem. To jeden z pierwszych filozofów, którzy przenieśli na polski grunt idee francuskiego oświecenia. Opracował podział praw i obowiązków człowieka, rozwinął ideę prawa natury, zawdzięczamy mu też reformę polskiej oświaty w II połowie XVIII w., w okresie, gdy ziemie polskie były rozbierane na części przez sąsiednie mocarstwa. Uczestniczył w insurekcji kościuszkowskiej, wchodząc w skład Rady Najwyższej Narodowej, z rozkazu cesarskiego został aresztowany i osadzony w więzieniu, gdzie napisał nowatorskie dzieło geograficzne: *Rozbiór krytyczny zasad historii o początkach rodu ludzkiego*. Jego analiza wpływów środowiska na społeczeństwo stworzyła podłoże dla rozwoju europejskiej antropogeografii.

Twoje cele

- Poznasz koncepcje filozoficzne Hugona Kołłątaja.
- Porównasz pogląd Kołłątaja na miejsce człowieka w świecie z poglądami filozofów europejskich.
- Przeanalizujesz koncepcję praw i obowiązków (należytości i powinności) człowieka i zastanowisz się, w jakim stopniu czerpała ona z myśli francuskich filozofów oświecenia.

Przeczytaj

Budynek dawnego Liceum Krzemienieckiego –
widok z dziedzińca

Źródło: Jetfighter2015, Wikimedia Commons, licencja: CC
BY-SA 3.0.

Hugo Kołłątaj

Źródło: Józef Peszka, Zamek Królewski w Warszawie,
dostępny w internecie: Wikimedia Commons, domena
publiczna.

Hugo Kołłątaj (1750–1812) – polski polityk, filozof oświeceniowy, reformator oświaty. Urodził się na Wołyniu w rodzinie szlacheckiej. Przeznaczony do stanu duchownego studia w zakresie teologii i filozofii ukończył na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po przyjęciu święceń kapłańskich kontynuował naukę we Włoszech. W latach 1777–1780 z ramienia Komisji Edukacji Narodowej dokonał reformy Uniwersytetu Jagiellońskiego, a od 1782 do 1786 r. pełnił funkcję jego rektora. Po roku 1786 silnie zaangażowany politycznie, w szczególności w prace Sejmu Czteroletniego, był jednym ze współautorów Konstytucji 3 Maja. W tym okresie powołał do życia Kuźnicę Kołłątajowską – grupę reformatorów i swego rodzaju pierwszą w historii Polski partię polityczną. Jego postępowe poglądy społeczno-polityczne (zwłaszcza postulat przyznania praw politycznych mieszczanom i wolności chłopom) kojarzone były z ruchem [jakobinów](#), co przysporzyło mu wielu wrogów. Po zwycięstwie konfederacji targowickiej wyemigrował. Do kraju wrócił w 1794 r. Przez władze austriackie na osiem lat osadzony w więzieniu jako „niebezpieczny rewolucjonista”. Po uwolnieniu w 1802 r. osiadł na Wołyniu, gdzie wraz z Tadeuszem Czackim założył Liceum Krzemienieckie o nowoczesnym programie nauczania. W tym czasie zajmował się też filozofią. W okresie Księstwa Warszawskiego bezskutecznie próbował wrócić do życia politycznego; przeszkodził mu w tym przede wszystkim fakt, że zbyt silnie kojarzono go z jakobinami.

Najważniejsze dzieła Hugona Kołłątaja to: *Prawo polityczne narodu polskiego* (1790); *O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 maja* (dwa tomy, 1792); *Porządek fizyczno-moralny* (1811); *Rozbiór krytyczny zasad historii o początkach rodu ludzkiego* (trzy tomy, wydanie pośmiertne 1942).

Diagnoza sytuacji społeczno-politycznej

Hugo Kołłątaj działał przede wszystkim na polu oświaty, polityki i filozofii. Punktem stycznym dla wszystkich rodzajów jego działalności była ujemna ocena rzeczywistości społeczno-politycznej: zdaniem Kołłątaja, istniejące ówczesne rozwiązania ustrojowe były sprzeczne z zasadami wolności i sprawiedliwości: społeczeństwa opierają się na systemie przywilejów i zależności oznaczającym niewolę przeważającej części obywateli; w rzeczywistości polskiej główny problem stanowi tu samowola magnatów i fatalne położenie stanu chłopskiego. Jako działacz polityczny i oświatowy Kołłątaj widział szansę na zmianę tego stanu rzeczy w reformach prawnych i ustrojowych oraz w nowoczesnym, utrzymanym w duchu oświecenia nauczaniu. W filozofii kwestię niedoskonałości stosunków społeczno-politycznych ujął w formie dwóch pytań o fundamentalnym dla jego rozważań znaczeniu: „Czym złe urządzenie świata jest spowodowane?” i „Jak można temu przeciwdziałać?”.

Przyczyny nieszczęścia ludzkości, czyli filozofia historii

Gustave Doré, *Potop*

Źródło: Wikimedia Commons.

Jeżeli naturalne prawa moralne tak łatwo dają się wywieść z porządku natury, skąd bierze się obecny nieszczęsny stan ludzkości? Na pytanie o przyczyny złego urządzenia świata Kołłątaj ma własną, oryginalną odpowiedź, która przyjmuje postać filozofii historii. „Zepsucie” ludzkości – twierdzi – nastąpiło wskutek kataklizmu, jaki miał miejsce w zamierzonych czasach. Tym kataklizmem był **potop**. Nie jednak w wersji biblijnej – Biblia przedstawia zniekształconą wersję wydarzenia: prawdziwy kataklizm objął swoim zasięgiem całą ziemię. Istnienie takiego kataklizmu popierał Kołłątaj swoją wiedzą z zakresu geologii.

W okresie przedpotopowym ludzkość, zdaniem Kołłątaja, żyła w stanie natury, tj. w zgodzie z naturalnym prawem moralnym. Potop przeżyła jedynie część ludzkości; obawiając się nowej

katastrofy, zorganizowała się politycznie i społecznie niezgodnie z własną naturą. Nowy ład społeczny, w którym panuje nie równość, lecz zniewolenie, był konieczny, żeby

przezwyciężyć strach i bezradność człowieka w obliczu klęsk żywiołowych. Wraz z potopem zaczyna się historia. **Historia** jednak, co podkreśla Kołłątaj, to dzieje wypaczeń stanu natury człowieka. Jednym z analizowanych przez niego elementów historii jest religia instytucjonalna. Wszystkie religie instytucjonalne stanowią, zdaniem Kołłątaja, instrument sprawowania władzy i zaprzeczenie prawdziwej religii, która panowała przed potopem. Religia ta, czyli religia naturalna, miała charakter **deistyczny** i żeby istnieć, nie potrzebowała instytucji.

Zdaniem Kołłątaja, ludzkość osiągnęła już taki poziom oświecenia, że można przywrócić stan natury człowieka: do tego celu niezbędne są **reformy** w obszarze edukacji, prawa i ustrojów.

Słownik

deizm

(łac. *deus* – bóg) pogląd, według którego Bóg jest stwórcą i prawodawcą świata, ale nim nie kieruje

fizjokratyzm

(gr. *physis* – natura + gr. *kratos* – władza) szkoła ekonomiczna powstała we Francji w drugiej połowie XVIII w., której filozoficzną podstawą była idea porządku naturalnego

jakobin

członek grupy radykalnych działaczy patriotycznych w okresie powstania kościuszkowskiego

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Na podstawie poniższej prezentacji wymień prawa, jakie według Kołłątaja są swoiście ludzkie. Wyjaśnij dlaczego.

Polecenie 2

Odpowiedz na pytania: Czym są opisywane przez Kołłątaja należytości? Jak można wyjaśnić je na przykładach?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz właściwą odpowiedź. Hugo Kołłątaj nie był...

☐ historykiem.

☐ filozofem.

☐ satyrykiem.

☐ jakobinem.

Ćwiczenie 2

Zaznacz właściwą odpowiedź. Którą placówkę oświaty zreformował Hugo Kołłątaj?

☐ Uniwersytet Fryburski

☐ Uniwersytet Jagielloński

☐ Uniwersytet Warszawski

☐ Liceum Krzemienieckie

Ćwiczenie 3

Zaznacz właściwe odpowiedzi. W krytyce rządów króla Kołłątaj kierował się...

☐ oceną rzeczywistości społeczno-politycznej.

☐ poglądami francuskich filozofów oświeceniowych.

☐ ewolucją ideową.

☐ radykalizacją.

☐ skutkami rewolucji francuskiej.

Ćwiczenie 4

Opisz, jaka była główna tematyka dzieł Hugona Kołłątaja.

Ćwiczenie 5

Uzupełnij tekst, który odnosi się do myśli Hugona Kołłątaja.

Hugo Kołłątaj stawiał w obronie praw moralnych człowieka, według których każdemu przysługuje , czyli prawo do wolności, oraz . Z kolei te korelują z „powinnościami”, stanowiącymi pewnego rodzaju dobrowolną . Postępując się językiem Kołłątaja, można domniemać, że są dzisiejszym odpowiednikiem , czyli takich, których nie można nam odbierać, ponieważ są naszą własnością. Kołłątaj, odnosząc się do własności, ma na myśli cechy , niezależne od naszej woli.

naturalne uprawnienia

umowę

wrodzone

praw człowieka

„władza samodzielnego działania”

„należności”

Ćwiczenie 6

Nawiązując do tekstu z ćwiczenia 5, napisz, dlaczego Hugo Kołłątaj zwraca uwagę na prawa człowieka. Odpowiedz, co ulega zepsuciu. Podaj przykłady tego zjawiska.

Ćwiczenie 7

Odpowiedz, kto – według Kołłątaja – jest źródłem filozofii historii?

Praca domowa

Ćwiczenie 8

Jan Matejko nazywał Hugona Kołłątaja czarnym krukiem. Jak uważasz, co mogło być powodem do takiego skojarzenia. Czy zgadzasz się z malarzem? Napisz pracę argumentacyjną na ten temat.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Filozofia polska w dobie nowożytnej: Hugo Kołłątaj

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

VII. Filozofia i kultura europejska jako „przypisy do Platona”. Uczeń:

- 1) przedstawia oraz interpretuje wielkie alegorie Platona (jedna do wyboru): „drugie żeglowanie (wyprawa)” i „słońce” (Fedon, 98 c – 100 b), „jaskinia” (Państwo, 514 a – 517 a), „skrzydlaty zaprzęg” (Fajdros, 246 a–b, 253 d–e), „pierścień Gygesa” (Państwo, 358 e – 361 d);
- 2) objaśnia sens potoczny i sens źródłowy (Uczta, 209 e – 212 c) pojęcia miłość platoniczna;
- 3) wyjaśnia sens potoczny i sensy filozoficzne terminu idealizm;
- 4) wskazuje na wybranym przykładzie na obecność platonizmu w późniejszych epokach (np. w teologicznej myśli średniowiecznej, w nowożytnym matematycznym przyrodoznawstwie, w politycznych próbach budowania „państwa doskonałego”).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Poznasz koncepcje filozoficzne Hugona Kołłątaja.
- Porównasz pogląd Kołłątaja na miejsce człowieka w świecie z poglądami filozofów europejskich.
- Przeanalizujesz koncepcję praw i obowiązków (należytości i powinności) człowieka i zastanowisz się, w jakim stopniu czerpała ona z myśli francuskich filozofów oświecenia.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pozna koncepcje filozoficzne Hugona Kołłątaja;

- porówna pogląd Kołłątaja na miejsce człowieka w świecie z poglądami filozofów europejskich;
- przeanalizuje koncepcję praw i obowiązków (należytości i powinności) człowieka i zastanowi się, w jakim stopniu czerpała ona z myśli francuskich filozofów oświecenia.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- rozmowa kierowana;
- praca z multimedium.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z medium w sekcji „Prezentacja multimedialna”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie i wyświetleniu e-materiału, odczytuje uczniom temat zajęć oraz cele, a następnie prosi, by na ich podstawie uczniowie sformułowali kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Nauczyciel ocenia, na podstawie informacji na platformie, stan przygotowania uczniów do zajęć. Jeżeli jest ono niewystarczające, prosi o ciche

zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Jeżeli zaś uczestnicy zajęć zaznajomili się wcześniej z tekstem, prosi, aby w parach wynotowali minimum trzy najważniejsze, ich zdaniem, kwestie poruszone w e-materiale. Następnie pary łączą się w grupy czteroosobowe i, dyskutując, wybierają wspólnie najważniejszy wątek. Na koniec każda z grup na forum przedstawia i argumentuje swój wybór.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Prezentacja multimedialna”, a następnie odczytuje polecenie: *Na podstawie poniższej prezentacji wymień prawa, jakie według Kołłątaja są swoiście ludzkie. Wyjaśnij dlaczego.* Uczniowie pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi
4. Ostatnią partię ćwiczeń (nr 5, 6, 7, 8) uczniowie wykonują wspólnie i omawiają je razem z nauczycielem.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli?

Praca domowa:

1. Jan Matejko nazywał Hugona Kołłątaja czarnym krukiem. Jak uważasz, co mogło być powodem do takiego skojarzenia. Czy zgadzasz się z malarzem? Napisz pracę argumentacyjną na ten temat.

Materiały pomocnicze:

- Martens E., *Dydaktyka filozoficzna*, w: „Edukacja Filozoficzna” 6 (1988).
- Winkler M., Commichau A., *Sztuka prowadzenia wykładów i lekcji*, Kraków 2008.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Prezentacja multimedialna” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.